

Boter komt herhaaldelijk niet aan.

Van de luizen zullen we maar niet meer spreken. Het krioelt en het kriebelt.

... 30 november — Elke dag sterven er mensen aan honger en uitputting. Het is niet aan te zien. Oedemen, furunkels enz.

Verder nieuws: door de verhuizing hebben we nu één waslokaal met 12 kranen voor vierduizend ... mannen en vrouwen samen.

... 12 december — De was moet soms wekenlang smerig in de bedden liggen, was van diarrhee-patiënten.

Eén waslokaal voor vijf-en-dertighonderd mensen. Die moeten zich binnen één uur wassen; mannen en vrouwen door elkaar. De vrouwen moeten tezelfdertijd de was doen. De helft van de waterkranen is kapot. Alles is verstopt. Het water staat 10 cm op de vloer. De mensen moeten met kletsnatte voeten naar het werk.

De toestanden in de latrines zijn niet te beschrijven. Er is 's ochtends nooit licht. De gevolgen laten zich denken.

Het vriest, het sneeuwt, het hagelt. Dan dooit het weer. De modder is onbeschrijfelijk.

Verwarming nergens tenzij men een stukje hout vinden kan.

Eergisteravond (10 dec.) kwam de *Scharführer*. ... Morgenochtend om 10 uur moeten het *Altersheim* (driehonderdvijftig mannen en vrouwen) en nog 3 andere barakken met vrouwen en kinderen ontruimd en naar de bestaande barakken overgebracht zijn. De catastrofe is onbeschrijfelijk. Dertienhonderdvijftig mensen moeten nu plotseling in een achttal overvolle barakken worden overgeplaatst. Het consigne luidt: mannen en vrouwen desnoods bij elkaar in bed. Overigens twee mensen bij elkaar in bed leggen. Een nieuw aantal bedden krijgen we niet.

Bij dag hondewerk, slaag, geen eten. Bij nacht geen rust. En vuil, zoals niemand zich voor kan stellen, die het niet gezien heeft.

De mensen van het *Altersheim*, voor een groot deel invaliden, verder zieken, zwakken, uitgeputten, alles moet in driehoog bedden.

Er worden 150 bedden in de Albanezenbarak leeg gemaakt. Daar komen de oude vrouwen. 150 bedden in mijn barak. Daar komen de mannen.

En daar liggen ze dan in de drek, in de luizen, te kermen, te schreeuwen, te sterven. Enigen verdragen de spanning niet en sterven.

Tot overmaat van ramp is de vorst ingetreden. Nergens verwarming. Het vriest 5 à 6 graden.¹

Eind december werd door de SS de interne kampleiding van het Joodse gedeelte van het Bergen-Belsen-complex opgeheven: de *Lagerälteste*, de *Ältestenrat* en de kamprechtbank verdwenen en het gezag werd overgedragen aan een Duitse politieke gevangene uit het *Häftlingslager I*

¹ A.v., p. 207-36.